

Teater saavutas peamise

P. Abrahami romaan «Kõue rada» ei ole mitte juhuslikult aratanud heliloojate, libretistide, filmirežissööride ja ballettmeisteride tähelepanu. Sügavus, millega käsitletakse võitlust rassismi ja kolonialismi vastu, sündmuste emotsionaalne areng ja tegevuse dramaatiline pingetegevad selle teose kaasaegseks, lähedaseks meie inimestele. Sellest tingituna aratas libretist J. Slonimski ja helilooja Kara-Karajevi ballett «Kõue rada» ka RAT «Estonia» huvi.

«Kõue raja» lavastus ertab meid oma emotsionaalsuse, võitleva idee ja siirusega, mida ballettmeister V. Päril on osanud koreograafias edasi anda. Arendades üht kindlat teemat — valgete ja värviliste vastuolude teravnemist — on lavastaja andnud omavahel terviklikult seotud lavapildid, mis näitavad tegelaste ja tegevuse arengu pidevat kasvu. Märkimist väärib lavastaja põhjalik süvenemine iga tegelase sisemaailma. Võib-olla anabki kõige tähelepanuväärsema joone balletile see sisemine soojus ja armastus tegelaskujude saatuse vastu, millega on edasi antud sündmustik.

Lavastuses on tunda loomingulist mõtet, fantaasiarikkust. Kuigi ballettmeister on kasutanud erinevaid tantsuvorme, on tal suurepäraselt õnnestunud saavutada kogu lavastusele terviklik koreograafiline lahendus, mille abil on edasi antud elavad ja meile arusaadavad inimesed. Kara-Karajevi värvikas ja koloriitne muusika kergendab tunduvalt lavastuslikku tööd ja annab ühtlasi võimaluse lahendada ka raske, alati vaidluse all olnud küsimuse klassikalise tantsu ja rahvatantsu motiivide kooskõlast. Lavastaja Viktor Päril on õnnestunud jõuda tantsudes ühise keele juurde, mis võimaldab edasi anda mehistsust, rahva kangelaslikkust, jõudu ning viha rõhujate vastu.

Ülaltooduga ma ei taha öelda, et uue balleti lavastuses on kõik suurepärane. On ka puudusi. Näiteks ei tunneta rahvamass veel muusika rütmirikkust ega suuda vajaliku monumentaalsusega edasi anda lavastaja mõtet. Grupitantsudes torkab aga silma vähene ansambli tunnetus ja puudulik rekvisiitide (kitarrid, odad) käsitlus. Teiseks. Jälgides tantsu ja kuulates muusikat tundub, et tantsude seadmisel on peamiselt arvestatud muusika rütmilist keelt ja jäetud kõrvale muusikas avalduvad meeleoluvärjundid.

Osa puudusi langeb ka dekoratsioonide ja valgustuse arvele. Selles realistlikus lavastuses tundub naiivsena

„Kõue rada“ RAT „Estonias“

tuleriit koos tule tagant paistva nööri- ga, mille abil tõmmatakse maha «põlevat» puud. Mako üleskutse ajal on ka muusikas suur tõus, kuid lavapilt jääb peaaegu endiselt ükskõikseks toimuva vastu. Segavalt mõjuvad hallid lavapildid Sarie ja Lanny kohtumistelt: kui noorte armastus muutub tegevuse käigus selgemaks ja arusaadavamaks, siis dekoratsioonides, eriti aga valgustuses see ei peegeldu. Liigse rõhutatusega on kasutatud okstraati, millega püütakse nagu tegevuskohta ja aega veelgi selgemaks teha. Suuremaid võimalusi hääbuva, kuid samal ajal end kaitsva kolonialismi iseloomustamiseks annaks kindlasti ka valge peremehe maja. Põhjendatult on ju romaanis antud maja asukohale suur tähtsus. Tema asend rõhutaks nagu omalt poolt küla viletsust ja sõltuvust valgest, mäel asuvast majast. Lavastust jälgides näib, et ballettmeister ja kunstnik Eldor Renter pole mitte alati leidnud sündmust abistavat lahendust.

Esimene vaatus oma proloogiga avab vahetult tegevuse, mis viib teravasse ja sündmusrikkasse võitlusesse uue eest. Uueks etapiks kujuneb kahe üliõpilase — mulatt Lanny ja neeger Mako elu pärast tagasipöördumist kodukülla. Neist saavad võitlejad.

Lavastuses võib Lanny ülikoolikaaslast neeger Makot pidada üheks huvitavamaks kujuk. Peeter Roos Makona on lõpuni kartmatu ega kahtle, et vana, mittevajalik hukku ning puhastab tee teistele jõududele — uuele elule. Mako usub sellesse, usub süüitava jõuga. See kõik peegeldub mitte üksnes tema mängus, vaid on suurepäraselt edasi antud ka tantsudes. Väga tugevalt kerkib Mako kuju esile esimeses vaatuses, kus tema sõber Lanny kaotab nagu usu edaspidiseks võitluseks. Siin ja ka teistes sellistes episoodides on lavastaja andnud Lanny (Endrik Kerge ja Väino Aren) rohkem lüürilises laadis ja me näeme teda põhiliselt ahastavates poosides ning lootusetuses. Lanny-Aren on aga suutnud sellele vaatamata lahendada ilmekalt esimese kohtumisstseeni ema ja Sariega. Ilutsemiseta näeme nende kahe noore kohtumist, mis kujuneb mõlemale hukatuslikuks.

Erinevalt on Sarie osa lahendanud mõlemad osatäitjad — Tiit Randviir ja Tamara Koptelkov. Kui Tiit Randviiru tantsus on rohkem akadeemilist puhtust, siis tunnetes on ta kaudne. Eriti torkas see silma viimase vaatuses stseenis, kus ta nõuab, pärast neegri mahalaskmist, isa käest seletust. Kas Sarie nägi neegrite ja mulattide õigusetut elu esmakordselt? Kindlasti mitte. Kuid armastus, mis teda oli lähendanud mulatile, avas tema silmad ja pani teda mõtlema. Ta ei nõua niivõrd isa käest seletust, kui tal on häbi ja valus, et tema isa on kaotanud inimtunde.

Sarie-Koptelkovi hinges toimub esimesest kohtumisest Lannyga terav võitlus oma vana «minaga». Tema unistus teises vaatuses (aeglane valss) kasvab kindlaks veendumuseks jääda alati Lannyga. Ja joostes steppi, kus

kordub sama meloodia, on Sarie tants muutunud avaramaks ja kindlamaks. Kuigi Sarie teab, milliseid raskusi toob kaasa tema otsus, ei kõhkle ta kolmanda vaatuses alguses astumast ühte samm neegrite ja mulattidega oma isa vastu. Kahjuks näidatakse lavastuses Sarie lõplikku otsust öelda lahti oma minevikust ka varem, teises vaatuses, kus ta purustab piitsa, ja seepärast ei anna tema ühinemine värvilistega kolmandas vaatuses enam sisuliselt palju juurde.

Väga huvitav on Sarie ja Lanny esimene kohtumine ja hiljem Sarie unistus. Viimase kohta võiks siiski lisada, et helilooja on andnud siin küllaltki pika ja korduva muusika, mille tõttu ka lavastaja Viktor Päril on hakanud kordama tantsu liigutusi ja tegevus venit. Samuti kaob viimases vaatuses pinget: ema osa pantomiimilise lahendus ei suuda arendada tegevust.

Meelde jäävad oma huumori ja selge esituslaadiga Lanny öde Lizzie (Juta Lehiste ja Aigi Rüütel) ja suure tantsulise kindluse ning osakäsitlusega Fanny (Elonna Spritt). Fanny-Spritt on osanud ilmekalt siduda näitlejameisterlikkuse tantsuga. Tema tantsus valgele peremehele Gertile on tunda kartust, palvet ja samal ajal viha oma jõuetuse vastu.

Huvitavalt värvirohke stseeni on lavastaja loonud teenijate tantsu teises vaatuses. Õnnestumisele aitab kindlasti kaasa ka erinevate tantsusammude ja iga üksiku solisti karakteri väljatoomine. Külapoiss Larry (David Šur ja Aleksei Tšugai) löbus ja muretu tants oli meeldiv. Puhaste liigutuste ja plastilise pehmusega esines Anton Bome tantsus odadega leopardi osas.

Raskesse olukorda on lavastuses jäetud ema osatäitjad (Inge Pöder ja Helga Rips) viimases vaatuses Lanny hukkimise stseenis. Kui esimeses vaatuses näeme ema (Inge Pöder; Helga Ripsi osatäitmist ei õnnestunud mul kahjuks jälgida) lihtsust, siirust ja suurt emarmastust ning teise vaatuses alguses elame kaasa ema hirmule, kes tajub Lanny ja Sarie armastuses oma poja hukku, siis viimases vaatuses poja otsimise episoodis tundub tegevus venitatuna. Lanny hukkimisega kerkib tahtmatult küsimus sündmusest edasistest arengust. Kuid kas sellisel kujul ema sissetoomine ja poja otsimine tardedunud rahvamassi keskel antud lavastuses viib tegevust edasi? Tundub, et saalisistuja jõuab nagu ette ema mõttekäigust. Balleti lõpus, kus ema ühineb Mako kutsega ja venab rahvast võitlusele, mitte alluma vaimuliku manitsusele, viib Inge Pöder oma osa läbi hea näitlejameisterlikkusega.

Huvitavalt on õnnestunud rahvatantsumotiivide ärakasutamine massistseenides. See ilmneb eriti esimese vaatuses teises pildis, kus külarahvas tervitab tagasi jõudnud Lannyt. Tantsus kitarridega aga ei pääse tantsu ilu täielikult esile. Täis lapselikkust siirust ja muretust on teises vaatuses neegri- laste ja mulattide ühine tants. See ei kujune mitte lihtsalt tantsuks, vaid tantsu abil on selgelt näidatud kahe erineva nahavärviga lapse ühiseid muresid ja rõõme. Ka viimase vaatuses massitants tööhövärabajate ees kasvab lõpuks välja ähvardavaks ja jõuliseks, ühel sammul astuvaks liikumiseks, mis purustab vana.

Viimased aastad on olnud RAT «Estonia» balletikollektiivile nagu loo-

jundid.

Osa puudusi langeb ka dekoratsioonide ja valgustuse arvele. Selles realistlikus lavastuses tundub naiivsena

viiru tantsus on rohkem akadeemilist puhtust, siis tunnetes on ta kaudne. Eriti torkas see silma viimase vaatuse stseenis, kus ta nõuab, pärast neegri mahalaskmist, isa käest seletust. Kas Sarie nägi neegrite ja mulattide õigusetut elu esmakordselt? Kindlasti mitte. Kuid armastus, mis teda oli lähendanud mulatile, avas tema silmad ja pani teda mõtlema. Ta ei nõua niivõrd isa käest seletust, kui tal on häbi ja valus, et tema isa on kaotanud inimtunde.

Sarie-Koptelkovi hinges toimub esimesest kohtumisest Lannyga terav võitlus oma vana «minaga». Tema unistus teises vaatuses (aeglane valss) kasvab kindlaks veendumuseks jääda alati Lannyga. Ja joostes steppi, kus

tekaigust. Balleti lõpus, kus ema ühineb Mako kutsega ja veenab rahvast võitlusele, mitte alluma vaimuliku manitsusele, viib Inge Pöder oma osa läbi hea näitlejameisterlikkusega.

Huvitavalt on õnnestunud rahvatantsumotiivide ärakasutamine massistseenides. See ilmneb eriti esimese vaatuse teises pildis, kus külarahvas tervitab tagasi jõudnud Lannyt. Tantsus kitarridega aga ei pääse tantsu ilu täielikult esile. Täis lapselikku siirust ja muretust on teises vaatuses neegri- laste ja mulattide ühine tants. See ei kujune mitte lihtsalt tantsuks, vaid tantsu abil on selgelt näidatud kahe erineva nahavärviga lapse ühiseid muresid ja rõõme. Ka viimase vaatuse massitants tööjõuvärbajate ees kasvab lõpuks välja ähvardavaks ja jõuliselt, ühel sammul astuvaks liikumiseks, mis purustab vana.

*

Viimased aastad on olnud RAT «Estonia» balletikollektiivile nagu loomingu- lise vaikuse aastateks. Teater tegi rea katsetusi ja andis mitu puudustega lavastust. Alles hiljuti asuti otsingute teele, ja nüüd jõuti õnnestumiseni. RAT «Estonia» uus balleti- lavastus rõõmustab eelkõige lavastaja Viktor Päri sügava ja tervikliku mõt- tega ning tegelaste põhiliselt õnnestu- nud osatäitmistega nii koreograafias kui pantomiimilises tegevuses. Selle lavastusega näitas teater, et balleti- kollektiiv võib hea eduga esitada kaasaega käsitlevat balletti. Vaata- mata sellele, et balletis ei ole veel kõik esitatud vajaliku puhtusega, jääb saalist lahkudes mulje, et teater saa- vutas peamise — lavastus kannab en- das suurt ja erutavat tõde tänapäe- vast.

Aleksander Eiche